ЛЯВОН ГМЫРАК — НАШАНІВЕЦ

Мяне заўсёды бянтэжыла ў нашым літаратуразнаўстве схільнасць да зухаватых абагульненняў. Калі савецкі час яшчэ ствараў для такой метадалогіі падставы, імкнучыся засунуць увесь светапарадак пад адну накрыўку марксісцка-ленінскай тэорыі фармацый і класавай барацьбы, то сёння сінтэтычныя выкладкі выглядаюць больш чым дзіўна. Прынамсі, у нас, у нашай філалагічнай навуцы, якая, у адрозненне ад многіх іншых, не прайшла фазу франтальнага збору, каталагізацыі і публікацыі фактычнага матэрыялу па гісторыі літаратуры. Дагэтуль яшчэ можна знайсці невядомыя аўтографы Купалы, Коласа, Багдановіча, а тыя пісьменнікі, якім менш пашчасціла з міфалагізацыяй і бронзавымі пастаментамі, наогул застаюцца ў глыбокім падполлі, амаль не даследуюцца і прышпільваюцца толькі праз коску — як падмацаванне да чыйгосьці чарговага абагульнення па пэўным перыядзе развіцця літаратуры.

Так вядзецца справа нават у найбольш «зорным» і «пастаментавым» перыядзе — «нашаніўстве». Кожны, хто займее 5 выпускаў факсімільнай «Нашай Нівы», уразіцца колькасці незнаёмых прозвішчаў і псеўданімаў пад апавяданнямі, нарысамі, вершамі. Можна ўсміхнуцца і сказаць, што многія з гэтых аўтараў «заслужана забытыя», але, гаворачы пра нашаніўства, трэба разумець усю важнасць гэтага часу, у якім адбывалася нараджэнне рэгулярнай літаратуры і нараджэнне праекта незалежнай Беларусі, завершанага ў 1991 годзе. Кірункі, якія прапаноўвалі малавядомыя цяпер нашаніўцы (не з першых шэрагаў), патэнцыйна маглі стаць дамінантамі новай беларускай эстэтыкі і ўсяго беларускага руху. Творчыя метады Купалы, Коласа, Багдановіча, Гарэцкага, Бядулі, якія праз «Нашу Ніву» працялі ўсю беларускую літаратуру ХХ стагоддзя, атачалі менш уплывовыя, як казаў Максім Багдановіч, «слаі». І даследаванне гэтых слаёў дагэтуль ідзе вельмі марудна: і цяпер застаюцца ў архівах іх неапублікаваныя творы, лісты, матэрыялы ды біяграфіі. Маю цвёрдае перакананне, што толькі тады, калі будуць сабраны ў персанальныя кніжкі, уведзеныя ў навуковы ўжытак усе творы і лісты нашаніўцаў, філалогія атрымае магчымасць *зразумець* гэты важны для нацыянальнай літаратуры перыяд у поўным сэнсе гэтага слова. Да таго часу рабіць абагульненні я б паасцярогся.

Лявону Гмыраку (псеўданім Мечыслава Бабровіча, 1891—1915), у адрозненне ад астатніх «другарадных», крыху пашанцавала: яго спадчына выйшла ў 1992 годзе кніжкай, і рыхтаваў тое выданне адзін з лепшых тагачасных беларускіх філосафаў Уладзімір Конан. Ёсць у кнізе і грунтоўная прадмова, дзе сабрана практычна ўсё, што было вядома пра Бабровіча на той час. Але з філалагічнага боку кніга мае пэўныя недахопы, галоўны з іх — рэдагаванне тэкстаў Уладзімірам Конанам. Імкнучыся наблізіць мову аўтара да сучаснай беларускай мовы, укладальнік замяняў русізмы ў Лявона Гмырака ўласнабеларускай лексікай, а часам і не толькі русізмы, але і малаўжывальныя каларытныя беларускія слоўцы. Праз гэта томік Гмырака 1992 года, пры ўсёй сваёй прывабнасці, не можа лічыцца ідэальным. Да таго ж ёсць у кніжцы і істотная лакуна: укладальнік не змог (ці не было яму дазволена) уключыць туды лісты. Эпісталярый Гмырака, які захаваўся ў віленскай акадэмічнай бібліятэцы імя Урублеўскіх, шчодра цытаваўся Конанам у прадмове да выдання (з такім жа ненавуковым падыходам), але ў арыгінальным выглядзе змешчаны не быў. Шкадуючы, што гэткі цікавы і параўнальна аб'ёмны эпісталярны комплекс дагэтуль

не публікаваўся ў поўным аб'ёме, я пры нагодзе, будучы ў Вільні, перадрукаваў яго з рукапісных арыгіналаў. Усяго 6 лістоў, напісаных у першай палове 1914 года, калі Гмырак актыўна супрацоўнічаў з «Нашай Нівай». Захаваўся ў справе і канверт з аўтографам Гмырака. Таксама далучаю да публікацыі і паштоўку творцы ад 31 снежня 1911 года, якая захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Магчыма, што гэта далёка не ўсе ацалелыя лісты Гмырака, невядомыя тэксты могуць адшукацца сярод нядаўна адкрытых беларускіх фондаў Літоўскага цэнтральнага дзяржаўнага архіва, куды пакуль што даволі рэдка, з прычыны фінансавай неўладкаванасці, ступае нага беларускага гуманітарыя.

Вобраз аўтара лістоў складваецца даволі выразны: прынцыповы і бескампрамісны юнак, які чытае ўсю прагрэсіўную перыёдыку, навязвае кантакты з рабочым рухам Еўропы і Расіі. Ён мог бы стаць адным з ідэолагаў беларускага марксізму, каб няўмольная хада падзей не зрушыла ўсе планы: сусветная вайна забрала Гмырака, і патэнцыял ягоны, і спадчына — «самая нязначная частка таго, на што можна было спадзявацца», паводле Максіма Гарэцкага. Да беларушчыны ён прыйшоў дастаткова рана, яшчэ ў гімназіі. Пакуль што гэта не надта шырока вядома, і Уладзімір Конан у прадмове да аднатомніка Гмырака, паўтараючы за Максімам Гарэцкім, піша: «Якіх-небудзь слядоў лучнасці гімназіста Мечыслава Бабровіча з беларускай літаратурай не знойдзена. Відаць, ён далучыўся да адраджэнскага руху ў апошні год вучобы ў Варшаўскай тэхніка-прамысловай школе (1908 — 1912)». Гэтаму цалкам супярэчыць Гмыракаў сябрук па 1-й віленскай гімназіі Клаўдыюш Дуж-Душэўскі (рукапіс ягоных кароткіх мемуараў захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, у фондзе № 3): «Адзін мой таварыш М. Бабровіч (псэўдонім Гмырак) трапіў у партыю С.-Р. І вось мы вялі зь ім доўгія гутаркі на грамадзка-палітычныя тэмы. Ён мяне вучыў соцыялізму, а я яго нацыянальнай справе. Нашы безканечныя гутаркі, зразумела, былі даволі наіўнымі, але ў рэзультаце іх мы парашылі ісьці "у народ беларускі" і цэлае лета "працавалі у народзе" над разьвіцьцем соцыяльных і нацыянальных проблемаў. У рэзультаце гэтай працы ён трапіў у турму, а я неяк ацалеў». Такім чынам, Бабровіч трапіў у турму не толькі з-за атмасферы задушэння рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, але і праз сваю нацыянальную работу. Дуж-Душэўскі падае ў сваіх успамінах і прычыну звароту да Беларусі: навучэнцы гімназіі маглі выбіраць, да каго ім далучыцца ці то да рускіх, ці то да польскіх нацыянальных віленскіх суполак. Але беларуская моладзь часта адчувала сябе і там, і там — чужаніцамі. І нават адной кніжкі, аднаго беларускага вечара, арганізаванага ў Вільні старэйшымі нашаніўцамі, было дастаткова для выхадцаў з Беларусі, каб зразумець, што да чаго.

Лісты публікуюцца з захаваннем усіх асаблівасцей аўтарскага напісання. Гэта патрэбна не толькі для адчування «духу часу», але і для даследчыкаў гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Перапраўленне аўтарскага напісання пазбаўляе філолагаў магчымасці зразумець станаўленне мовы ў «датарашкевічаўскі» перыяд.

№ 1

31/XII — 11 г.

Пересылаючы пры гэтым 2 р. 85 к грошы, маю гонар прасіць Высокоповажаемую Редакцію высылаць мне ціраз поўгода (да 1 ліпня значыць) «Нашу Ніву» рускімі літэрамі. Акром таго прашу переслаць мне такія выданьня 1) Лучына — Вязанка — 4 к, 2) Паўловіч Снапок — 15 к, 3) Купала — Гусьляр — 50 к. 4) Бурачок — Дудка беларуская — 25 к 5) Рэўка — Смык беларускі — 20 к. 6) Віткевіч — Дзядзька Голад — 2 к 7) Казкі — 6 к. 8) «Аб гаспадарцы на хутары і шнюрох» — 5 к усіо разам 1 р. 27 к. Дзілі таго што подпіска каштуе 1 25 — на пірасылку значыць астаецца яшчэ 33 к. Спадзеваюсе што гэтаго будзе досыць, каліж пірасылка болій будзе каштаваць будзьце добры напішыце: я гэтые расходы з удячнасьцьцю Вам зьвярну. Усе кніжкі рускімі літэрамі — акром тых што істнуюць толькі у лац. друку. Я ужо пісаў што голас свой даю за друкаваньне «Н.Н.» рускімі літерамі

З пошаною М. Бобровіч

№ 2

Высокоповажаемы Паночку!

Пасылаю Вам рукапісы дзьвух стацьцей. Адну з іх («Ешчэ аб лясным голадзе») надрукуйця у каторым з бліжэйшых намяроў газэты, як хочыця ці у формі стацьці ці у формі коррэспондэнціі з Міншчыны. Здаецца нічога надта востраго у ей німа і хіба надрукаваць можна. Калі якое мейсцэ завострае што ж рабіць… выкіньце яго. Надрукуйце у такім намяры дзе ня будзе ніякай другой маей стацьці, бо падпісаў я яе так — яе заўсягды стацьці падпісываю т.е. Лявон Гмырак.

Другая стацьця («Вялікая гадоўшчына») напісана для таго каб надрукаваць яе у № найблізшым да 19 лютаго. Праўда, сёлета німа юбілея гэтаго дня, а толькі 53 гадоўшчына, але мне здаралося спатыкаць у расейскіх газэтах стацьці аб гэтым дні і у такіе гады калі німа юбілею яго (напр. у Совр. Слов. за 1909 г.) — вось па моему зусім уместна будзе калі у 53 гадоўшчыну скасаваньня прігону надрукуе Н.Н. гэту стацьцю.

Востраго нічога німа тамака — усё гэдкае пішецца цяпер нават і у календарах выданьня Сытіна, спадзяюся што надрукуіця гэту стацьцю без ніякіх пірамен.

Скора я ужо выеду у Прывісляншчыну. Свайго ~~майбутняго~~ тамашняго адрэса пакуль што ня ведаю, як даведаюся напішу. Пакуль што газэты на «Полочаны Рачково» — мне не высылайця — калі прішлю свій новы адрэс — прышліця тады усе выйшаўшые намяры пачынаючы з №1 за 1914 г. Калі Вам будзе вядомы мой новы адрэс — напішыця — ці надрукуіця «Вялікую гадоўшчыну» ці не, — калі не — дык чаму? Ад пары да пары да Вас я буду стацьці прісылаць. Калі нагадаіця якую тэму каторая павэдле Вас падходзіла бы мне — напішыця аб гэтым можэ я яе выкарыстаю. У «Маладую Беларусь» адну стацьцю я ужо паслаў, калі пачне выхадзіць «Лучынка» треба будзе што небудзь напісаць і туды.

Трошку крыўдую я за тое што у «Каляднай пісанцы» Вы надрукавалі стацьцю Багдановіча, а не надрукавалі маю, тут ужо трошку самолюбіе закранута — ды і сумна тое што відаць ужо у «Нашай нівай» зусім запанавала крытычная манера а la Богдановіч (у 50 №№ нейкі І.Л. напісаў «Агляд кніг» як раз гэдкім фасонам як пішэ крытычные стацьці Багдановіч, не ~~ужыв~~ убываіцца неяк у Вас реальная крітыка, а шкада).

Максім Іванавіч — як відаць добра стацьці пішець по крайней мере аб беларускім тэатры напісаў дужа добра. Паганяйце яго каб пісаў болій.

У Каляднай жэ Пісанцы я ізноў ~~пабачыў~~ спаткаўся з творам Аўрэйцэвіча. Дужа рад што у тым кутку дзе я пражыў гадоў около 20 і каторы знаю бадай ці ня лепей ~~як бацька родны~~ Докшыцкую воласьць аткуль мы вядзёмся — завёўся гэдкі важны пісьменнік.

Пакуль што бывайця здаровенькі. Паклон Купале, Бядулі, Гарэцкаму і усім знайомым беларусам якіе цяпер лі Вас ёсьць. Калі буду ведаць новы адрэс і прішлю яго Вам, будзьця ласкавы аткажыця на мої пытаньня.

З пашанаю М. Бабровіч

P.S. Цяпер я працую над вялікай стацьцёй «Белорусское національное возрожденіе». Як кончу пашлю яе у «Русское богатство» можэ надрукуюць.

3/І — 1914 г.

№ 3

У Редакцію Нашай Нівы

Пасылаю Вам юбілейную стацьцю аб Тарасе Шевченко. Ена выйшла даўгаватай — надрукаваць яе дзілі таго найлепей будзе у фельетоні — у тым мейсцы номера дзе друкуюцца апаведаньня (у расейскіх газетах часта гэдак робляць што друкуюць заместа апаведаньня, у фельетоні, стацьцю) — чаму бы гэтаго не зрабіць і Нашай Ніве.

Стацьця мая дае кароткую біографію і характэрыстыку творчасьці Шевченка — гэдкаю стацьцю я нахажу для Нашай нівы патребнай. Пэўне і Вы згодзіцеся з тым што кожны сьведомы беларус павінен ведаць хто гэдкі Т. Шевченко, тымчасам нават сярод чытачоў Наш.[ай] Нів.[ы] селян — бадай ці не палавіна калі ня болій або зусім ня чула гэтаго імення або ведае аб нім дужа мала. Вось корыстаючысе з юбілея варта ім хоць каротка растлумачыць хто гэта быў.

У рабочых газэтах я часта спатыкаў з прычыны розных юбілеяў (Добролюбова, Короленкі, Помяловскаго і др.) стацьці якраз гэдкаго тыпа як мая — заключаюшчые у сабе кароткую біографію і характэрыстыку творчасьці. Маю надзею што гэту стацьцю Вы не адкініця. Калі хто ешчэ што напісаў аб Шевченку — можна і тое надрукаваць, варта было б калі набярэцца мацерьял нават спеціальны Шевченкаўскі номер выпусьціць.

Цяпер скажыця чаму Вы мне не пасылаіця газэту. Сёлета я ешчэ ні воднаго номера не бачыў, хоць ужо два разы пасылаў Вам цяперешні адрэс. На уселякі скрай пасылаю Вам яго ешчэ трэцьці раз — ужо «заказным» каб ткі напэўне ён да Вас дайшоў. Адрэс гэдкі[:]

«Почт.[овая] ст.[анция] Ивангородъ Люблинской губ.[ернии]; Въ Собешинское Сельско-Хозяйственное Училище въ им.[ении] Бржозова; технику практиканту М. Бобровичу».

Як атрымаю намяры зараз жэ Вам аб гэтым пашлю аткрытку. Вось калі ня выслалі ешчэ, будзьця ласкавы вышліця усе намяры пачынаючы з 1-аго за сёлетні год. На цяперешнім мейсцы я прабуду ешчэ зы два тыдні, посьле выеду адгэтуль.

Ці дашлі да Вас маі стацьці «Хто з намі, хто супроціў нас», «Вялікая гадаўшчына», «Ешчэ аб лясным голадзе», «Аб вясковай інтэлігэнціі». Калі чаго з гэтаго ня хочыця надрукаваць, напішыця мне аб гэтым. «Белорусское національное Возрожденіе» я ужо напісаў і перепісаў, толькі почта тут далёка, паслаць німа як, пашлю выехаўшы з Бржозовай. Ешчэ раз прашу Вас парупіціся каб ткі газэта мне ішла — без яе на чужыні неяк надта нудна. Паклоны знаёмым беларусам.

З пашанаю М. Бабровіч

20/I-14 г.

№ 4

Высокоповажаемы Паночку!

Як толькі да мяне дайшоў № 8 Н.[ашай] Н.[івы], і пры нім спіс ~~новы~~ беларускіх кніг — ды я пабачыў колькі гэта выйшла цяперека новых, дужа я усьцешыўся. Пересылаю Вам у гэтым пісьме марак на 1 р. 69 кап. прашу выслаць мне гэдкіе кніжкі заказной пасылкай.

1) Немнаў дар — Тараса Гушчы — 6 кап
2) Тоўстае палена — Т. Гушчы — 5 коп
3) Апаведаньня — Галубка — 6 коп
4) Проклёнышы — Л. Гвозда — 6 коп
5) Вянок — Богдановіча — 50 коп
6) Прапаў чалавек і др. Я. Коласа — 6 коп
7) Z rodnahozahonu. A. Ziaziuli — 5 коп
~~8) Аб чым шепацелі лісьц~~

____

84

Пірасылка лічучы па 2 коп — ад 10 коп = 2.9 = 18 коп. Заказ = 7 коп. Усяго разам = 1 р. 09 коп.

Прышліця яшчо «Аб чым шепацелі лісця». Цэна не паказана, значыць ня ведаю якая, але насчот ужо калі нібудзь сосчытаімся.

Акром гэтаго будзьця ласкавы яшчо 60 коп. маркамі пірадаць рэдакціі «Іскрачка» (па абвестцы указано што гэтулька каштуе яе падпіска у год) — ды нехай на ціраз год ідзе павэдле гэдкаго адрэсу «Почт. ст. Долгиново Виленской губ.; Имение Шимковщина; С. И. Бобровичу».

Кніжкі будзьця ласкавы пірашліця мне зараз бо быці можэ што скора я пірамяню кварціру (хацелася б атрымаць іх яшчо на старым мейсцы).

Пасылаючы Вам сваі стацьці, я, дайжэ кожны раз сёе-тое пытаўся, — спадзеваючыся што Вы збірыцёся напісаць да мяне і атказаць на гэта. Тымчасам дагэтуль я ні воднаго ні пісьма ані пісулькі ад Вас не атрымаў. Чаму гэта? Няўжож ніяк ня можыця зыбрацца з адказам. Жыву я у чужай старане, далёка ад беларуск. жыцьця, находжуся адным словам зусім не «у курсі спраў» — вось дужа быў бы я рад каб гэта хоць адчасьці запоўняла пірапіска. Вось цяпер мне яшчэ нескалькі месяцоў прыдзецца жыць у Варшаві; ёсьць же тамака сярод студэнтаў — беларускі гурток — ён устраівае нават вечарынкі — адным словам вядзецца нейкая работа; можэ бы у гэтай рабоці і я чым небудзь быў карысьцен; калі не дык усё ж такі хацелася б бачыць хоць тое што людзі робяць. Наскольві мне вядома павадыр варшаўскіх беларусаў гэта Леўчык — хваміліі яго я ня ведаю сыскаць ніяк не магу — (дык каб і ведаў дык мала маю часу у будніе дні, а адрэсны стаў у сьвяты дні зачынены). Вось я дужа прасіў переслаць мне яго адрэс тымчасам дагэтуль ніякаго

«ни привета ни ответа». Ня ведаю што і думаць аб гэтым.

Будзьце ласкавы хоць цяпер пірашліця мне гэты адрэс — ды атказкыця на мае пытаньня якіе я у гэтым пісьме пастаўлю.

Насчот Богдановічоваго «Венка» — калі Вы яго прышліцё мне і я прачытаю, хацелася б напісаць крытычнаю стацьцю. Але дзілі таго што на маю крытычную манеру Вы глядзіцё коса; часу свабоднаго у мяне дужа мала і дарма, біз надзеі пабачыць сваю працу надрукаванай, пісаць ня хочыцца — я і звяртаюся з пытаньням — ці надрукуіця Вы гэтаю стацьцю (калі канечно ня будзе у ей вострых літэратурных «недостатков» ці не. Меній болій Вы ведаіця што я у ей магу напісаць — вось калі дэкляруіця надрукаваць пастараюся як небудзь напісаць — калі не — шкада працы.

Далей у Вас знаходзяцца дзьве мае даўжэйшыя стацьці («Жыве Беларусь», «Беларускае національнае адраджэньне») — з каторых можэ падыйшла бы адна у «Вялікодную Пісанку». Насчот «Жыве Бел.[арусь]» я ужо пісаў перш, што пірамяніць у ёй згаджаюся, насчот другой здаецца пірамяняць там нічога Вы не захочыця (бо і адразу сказалі мне што стацьця ніштo сабе — толькі дзілі таго ідзе «пад сукно» што надрукаваць яе німа дзе); супроціў дробных паправак і пірамен я нічога не маю.

Акроме гэтаго паслаў я Вам яшчо «Сумные рахункі», але яна лепей падходзіць да Нашай Ніви, я так сама […][1] яшчэ хацеў бы яе […] [Вя]лік.[однай] піс[анцы]» — нехай ена ідзе ужо толькі у такім разі калі «Жыве Бел.[арусь]» ды «Белар.[ускае] нац.[ыянальнае] адрадж.[энне]» — Вы збракуіця. Вось напішыця калі ласка як з усім гэтым будзе.

«Рэжэ вуха» у № 8 Н.[ашай] Н.[івы] стацьця «Бездомные» і корэспондэнція «Звярье ня людзі». ~~Нашто ужо даходзіць да нейкаго~~ Ня трэба шукаць людзей гэдак жэ нешчасных як беларусы аж у Індыі, калі напр. расейскіе украінцы як раз у гэдкім палажэньні знаходзяцца, а бадай што не так ужо шмат лепей жывецца «господствующей нації». Національнаго гнёту тут няма, але «сторона наша убогая, выгнать некуда коровушку» — і у ніх! Хіба ж і Вы сагласны з тым што гэта большае мае значэньне, як тая ці іншая пастаноўка нац. справы.

Што мужыкі не ратуюць коні тонушчаго пана (едзе ён у касцёл, коні мае 200-рублёвых — значыць або пан або грашавік шляхтун) нічога тут благога німа. Цешыцца з гэтаго треба і жадаць каб болій было такіх праяў, бо ня зверства тут праяўляіцца а сьвядомае зразуменьне — «классовых противоречій» ды вынікаюшчая з гэтаго ненавісьць.

Недаўна прачытаў я у 7-ай кніжцы «Русс.[ого] Бог[атства]» за леташні год што у Себежскім павеце Вітебск.[ай] губ.[ерні] нейкі Сьцепан Діомідавіч Зенченко быў пасланы «Русским Зерном» за границу вярнуўшысе так энергічно начаў насаждаць у роднай вёсцы хутары (з помаччу паліціі хіба) што цяжка скрыўдзіў сваіх суседаў і тые яго спалілі. Посьле гэты ж Зенченка […] [«Русского] зерна» (пред[седа]цель яго А. А. Столыпинъ […] [рэ]ферат і дастаў як «ахвяра» — 600 руб. з-том (падробна аб гэтым калі цікавіцеся гляньце «Гордобоев сіятельная литература» Русс.[кое] Бог.[атство] 7 кн. 1913 г.). Прачытаўшы гэта дужа я усьцешыўся што і у нашай старонцы ёсьць людзі каторые натрапляюць караць здраднікоў ідушчых проціў «міра» і крыўдзячых яго, але здавалася мне што як бы я гэта іменьне бачыў у «Н.[ашай] Н[івы]». Стаў я прагледаць намяры аж і найшоў у адным з леташніх №№ стацьцю «Да роднай старонкі» С. Зенченкі. Ну і дзела, няўжож гэта гэты самы. Будзьця ласкавы напішыця хто такі супрацоўнік «Н.[ашай] Н.[івы]» Сьцепан Зенченка — дакажыце калі можыця што ткі не праўда — ня пішуць у газэці «мірскіе здраднікі», каторых заслуженно «міром» спаліваюць. Хаця? «Н.[аша] Н.[іва]» заўсягды ж стаяла за хутары (толькі ў № 5 сёлета напісана слова праўды аб іх), друкавала ад часу да часу корэспондэнціі дзе зусім ня «трудовые» селянскіе думкі прагледаюць (напр.[ыклад] хоць бы і у № 8 «Звяры ня людзі»), можэ гэта і зусім натуральна што людцы з помачу паліціі грабяшчые «мір» знаходзюць у ей прытулак. Растлумачыця мне — што гэта, бо ей Богу «ум за разум заходит».

Вось з нецярпялівасьцю чэкаю Вашаго пісьма, можэ ткі акажыцца што гэта ня той а які іншы Зенченка.

З пашанаю М. Бабровіч
25 лютаго 1914 г.

[1] У гэтым і наступным месцах, пазначаных […], ліст пашкоджаны, ёсць страты паперы.

№ 5

Высокоповажаемы Паночку!

Пасылаю Вам разам з гэтым пісьмом вырэзку з лева-народніцкай (с-р) газэты «Стойкая Мысль» (№ 22 от 13 апр. 1914 г.). Я думаю што варта было бы аб гэтым напісаць і у Н.[ашай] Н.[іве] Толькі треба што небудзь сваё составіць бо жыўцом узяць гэта перетлумачыць і надрукаваць не указаўшы адкуль яно узята ня гоже, передрукаваць же паказаўшы адкуль няможна (гэты номер канфіскаваны, сама газэта ужо цяпер закрыта). Калі аб гэтым што напішэця у газэту то калі хочыця додайця што адзін з супрацоўнікаў Н.[ашай] Н.[івы] дэкляраваў напісаць некалькі стацей на тэму «Земства і воласьць» і што яны хутка ужо будуць надрукаваны у газэці (гэты супрацоўнік т.е. я, стацьці скора прышлю, толькі друкуйця). Ці надрукуіця вы — тые 3 мае стацьці якіе у Вас ёсьць (Недахват рабочых рук, Вымаганьне жыцьця, Бюджэт на 1914 г.). Я іх Вам даўно ужо даў, мо згублены гэтые рукапісы. У такім разі магу прыслаць іх ізноў, перепісаўшы з чернавіка (чернавік гэтых стацей у мяне ёсьць).

Цяпер, чаму у 15 № Н.[ашай] Н.[івы] надрукавана у вестках «З усіх старон» — звестка што нібы то расейскіе рабочые протэстуюць супроціў таго што соціалісты іх предстаўнікі. Гэтая звестка надрукавана без ніякіх комэнтарыяў зы стараны рэдакціі; — няўжож редакція нічого не магла бы аб гэтым сказаць? Ня хараша. А калі ня хочыця ці баіцёся казаць праўду — дык лепей гэткіе хвакты замалчываць — чым трымацца гэдак што «і нашым і вашым».

Табэрко гэтымі днямі едучы дамоў заедзіцца да Вас — думае узяць на продажу болей кніг. Але пэўне Вы з нім ужо бачыліся. Пакуль што бывайця заровенькі.

Ваш М. Бабровіч

29/IV-14 г.

P.S. Добраю стацьцю напісаў Гарэцкі. Маладзец.

№ 6

Высокоповажаемы Паночку!

Разам з гэтым пісьмом пасылаю Вам піраводам 1 р 15 к і заказной бандеролью рукапіс сваей работы «Земства і воласьць». Работа гэта заняла у мяне шмат часу — бо і пісаць треба было многа, і спраўляцца у дзе якіх кнігах. Ведаючы раней што напісаць такую рэч — труды, — я пытаўся ў Вас — ды і не адзін раз, ці знадобіцца Вам гэта, ці надрукуіцца. Вы мне усё давалі атказвы што надрукуіцца, — пішы толькі. Я і напісаў, тое што яе, я, пісаў як бы на заказ служыць мне да некатарай сьцепені — поручіцельством — што мая праца ня згіне дарма і стацьця убачыць сьвет. Пры тым жэ і тэма важная. Аб земстві наагул у нас надта мала ведаюць (здаралося мне гаварыць аб гэтым з 2-мя народнымі вучыцелямі у Сеннінскім павеці — у Магілёўшчыне. Самі яны маюць дзялы з земствам — а што гэта за штука добра сабе не предстаўлялі — толькі я ужо растлумачыў); ведаць же — ня шкодзіць. Я у стацьці правёў — такіе папулярные — агульно прызнанные праўды — што разногласія у думцы — мяне з Вамі — на гэты счот здаецца быць не павінна.

Ітак пасылаю стацьцю. Ена складаіцца з нескалькіх стацей злучаных супольным загалоўкам «Земства і воласьць». Калі будзіця друкаваць у Нашай Ніве дык я стаўлю гэдкіе ніпраменные варункі. 1) Перад кожным загалоўкам у кожным номеры — друкаваць вялікімі літэрамі «Земства і воласьць» каб было відаць што кожная стацьця не аддзельна сама па сабе, а усё яны твораць супольнае цэлае. 2) У кожным номеры дзе будзе гэта стацьця ніпраменне у канцы памешчаць «далей будзе» — з пачатку «гл. №№…» (тые намяры у каторых перш друкавалася стацьця). 3) Дзіля таго што кожны раздзел предстаўляе як бы аддзельнае цэлае, можна надрукаваўшы I раздзел — калі у газэці мацеріалу будзе многа — прапусьціць адзін другі номер тады надрукаваць другі раздзел і г.д. Проціў гэтаго нічога не маю — вымагаю толькі каб усюды, дзе належыцца, было «далей будзе» і «гл. №№…» 4) Першы чым прыняцца друкаваць «Земства і воласць» надрукуйця у газэці стацьці «Недахват рабочых рук» і «Вымаганьня жыцьця». Гэтые стацьці пісаны на злобы дня (новые данные статыстыкі,ціркуляр Кассо аб вучыцельскіх

хаўрусах) — цяпер яны ешчэ не надта устарэлі — а пакуль кончыцца друкаваньнем «Земства і воласьць» будуць устарэўшые.

Вы за апошніе часы забралі моду скарачываць і перарабляць мае стацьці. Я прасіў Вас, і не адзін раз, — гэдкіе піраробкі рабіць толькі з маего ведама. Вось стацьцю «Бел.[арускае] нац.[ыянальнае] адрад.[жэнне]» — праўда Вы пірарабілі — запытаўшы маего сагласу — гэта так; а дробные стацьці («Ізноў пэркалёвые» і др.) пірарабляіця самі. Праўда пірарабілі Вы іх не надта многа, — і ешчэ з грахом — можна на тое згодзіцца. Але перарабляючы у адным трошку, у другім мо схочыця пірарабіць і надта многа. Вось дзілі таго я і прыпомінаю Вам ешчэ раз сваю просьбу.

Стацьці аб «Земстві і воласьці» доўгаваты, — але гэта патрэбна для популярызаціі, для таго каб нават і чытач нічога не ведаюшчы дагэтуль аб земстві — прачытаўшы стацьцю уцяміў гэта. Вось на прыкметнае, вялікае пакарачэньне стацей, — маей згоды — німа. Трошку — піраробця, калі хочыця, як надумаіцеся зробіць большие пірамены — напішэця мне — што і як.

Можэ захочыця памесьціць гэтые стацьці у газэту а у «Календар» на 1915 г. (У Календары ж друкаваліся доўгіе рэчы — напр.[ыклад] за 1913 г. «Бацькам і маткам» Г.Б.). На гэта сагласен — з тым каб выпоўніць мае сказанные перш варункі, і калі пусьціць дык у календар — рускімі літэрамі (супрацоўнічаць у выданьнях друкаваных лацiннікай я адказваюся раз на заўсяды)

Гэтулька аб пасыланай стацьці. Мо надумаіцеся — у скорым часе выдаць які зборнік ці што такое — дзе бы была патрэбнай даўжэйшая сярьёзная стацьця. У мяне у галаве тоўпяцца — ажно 4 гэдкіх стацьці. Не пішу іх шкадаючы хватыгі. Працую я цяжка, часу свабоднаго маю мала — вось і неахвота пісаць дарма. Ведаючы што мая праца мае шансы быць у скорасьці — надрукаванай я бы ужо найшоў час за гэта узяцца, — але пісаць у надзеі, што гэта зробіцца только «после дождика въ четвергъ» — ужо зусім ня хочыцца.

Далей мне з Вамі треба ругацца за некатарые рэчы у газэці. Чаму вы надта многа пушчаіця — сьмецьця у бэллетрыстычным аддзелі газэці. Вось Піліпова ажно у двух намярах (14 і 18) пусьцілі. Нехай бы сваё «глубокомысліе» п. Піліпоў праяўляў у Маладой Беларусі ці дзе небудзь, — «Наша ніва» популярная народная газэта і гэдкім рэчам там ня мейсцэ. Ня ужож Гушча, Лейко, Бядуля, Ядвігін Ш, Гарэцкі і др. не надсылаюць Вам лепшаго мацерьялу? Калі нема добрай — падходзячай бэллетрыстыкі дык лепей у «фэльетоні» на яе мейсцы — стацьцю памясьціць — чымся друкаваць абы што.

Посьле, гэдкая заметка у аддзелі з усіх старон «правы бок Думы многа мае супольнаго з ахранкой» (гэта так) «левы з катаргай». Яно, калі добра як сьледовае зразумець нічога тут німа, але зразумець можна усяк, і дужа нават паскудна. Лепей ужо выражацца ясней.

Дзе ня дзе прабіваіцца — лізаньне панскіх рук («Колькі слоў аб інст. курсах» № 18) шмат чага. Ня гэдак як трэба — сказано у апошніх стацьцях Юрыя Верешчакі і а-н-а. (не маю змогі даўжэй затрымліваецца над німі — пры тым там жэ зачэпляны глаўные пункты — моіх з Вамі разногласіяў).

Можа Вы лічыця непрыстойным што я дужа часта звертаю увагу на тые ці другіе недахваты у газэці. Можэ быць гэта — моветон. Але я челавек шчыры і аткрыты. Беларускай справе усей душой спагадаю, хоць шмат іначэй ад Вас яе разумею. Віжу — робіцца што ня гэдак, — гвалту крычу. Па моему калі газэта хочэ быць цесна звязанай з чытачамі і супрацоўнікамі, моршчыцца на крытыку ена не павінна, а павінна лічыць яе нармальным і здаровым явішчэм. Калі гэдак, дык і на мае увагі — гневацца Вам німа чаго. Калі іначэй — што ж значыцца у нас прыбаўляіцца ешчэ адно «разногласіе» і я гэта наматаю сабе на вус.

Эх. Шмат у чым — крыва глядзіця Вы, панове генералы, беларускаго адраджэння. Гэдкая ясная, простая, шырокая ляжыць дарога, а Вы у тым ды сім, блукаіцеся па зводных сьцежках. Глядзіця — каб ня вышла — Цусіма.

Пакуль што бывайця здаровенькі

Ваш М. Бабровіч

12/V-14 г.

№ 7

Высокоповажаемы Паночку!

Недаўна паслаў я Вам стацьцю «Земства і воласьць». У № 19, Н.Н. ужо пачала яе друкаваць. Праўда я у лісьце прасіў перш на-

друкаваць мае стацьці «Няхв.[ат] раб.[очых] рук», «Вымаг.[ання] жыц.[ця]», але нехай сабе і гэдак ужо будзе. Гэтые стацьці за нескалька тыдняў гэдак ужо надта не устарэюць, можна іх будзя надрукаваць і пазней.

Цяпер я звертаюся да Вас — вось у якой справе. Работніцкіе газэты за апошніе часы ад пары да пары выдаюць «Областныя приложенія» — гэта значыць лісткі, каторые укладываюцца у № газэты. Гэтые лісткі пасвячэны разгледаньню палажэння работнікоў у якой небудзь аднэй обласьці ці галузі працы, друкуюцца стацьці ды корэспондэнціі толькі аб гэтым І дагэтуль выйшлі 2 гэдкіх дадаткі «Шахтёрск.[ий] Лист.[ок]», скора маніцца выйсьці лісткі пасвячэные Уралу, Цэнтру, Поўдню, Каўказу Полуноча Заходу (Беларусі і Літве). Работніцкі рух — гэта бадай ці не найпрыкметнейшая праява грамадскаго жыцьця сучаснай Расеі. Пролетаріат пакуль што ядыная сіла — зноў посьле нескалька гадавога зацішьбя выступаючая акціўна. ~~Дойдзе ён да мэты тады калі~~ Свядомые беларусы у ніякім разе не павінны ігнарыраваць гэтай сілы. У нас, як і у усіх іншых народоў, пролетаріат адна з найважнейшых кляс грамадзянства. Пролетаріат у нас, як бы там не было, ёсць. Памінаючы ужо дворных парабкоў каторые посьле шырокай аграрной рэформы счезнуць зусім іستануць самі гаспадарамі — мы маім шмат такіх людзей каторые наймітамі астануцца і посьле найшырэйшай нават аграрн. реформы. Па усей Беларусі раскіданы гарбарні, лесапілкі дробные уселякіе заводы і майстэрні. Разам у усіх іх набярэцца нескалька дзесяткаў тысяч рабочых. Ешчэ болей беларусаў працуе на чужбіне па расейскіх гарадох. Беларускае работніцтво мае свае спэціальные інтэрэсы, як для селян важна аграрн. справа, так для іх 8-гадзінны рабочы дзень і др. Само сабой ніякаго антагонізма прамеж інтэрэсамі селян і фабрычных нема і быць ня можэ. Программа, обхоплівающчая абарону тых ды другіх, лічушчая іх за ядыны працоўны народ і ёсьць праўдзівая, здольная да жыцьця, праграмма.

Для беларуск.[ай] справы важна каб наш пролетаріат быў сьвядомым ня толькі классово але і національно. Але для гэтаго треба каб ён пачуў у беларускай мове слова у сваю абарону каб хоць ад пары да пары (дакуль ня будзе змогі наладзіць пастаяннаго работніцкаго выдавецтва) выходзілі лістоўкі і кніжкі беларускіе, разгледающчые работніцкае пытанне. Вось аб гэтым я і кажу.

Ці ня можна было б ад пары да пары, хоць разы 2—3 у год — выдаваць пры Н.[ашай] Н.[іве] кшталтам «областн.[ого] прилож.[ения] работніцкіх газэт» — вкладные лісты на 2 ці 4 страніцы (гэта як будзе змога) пасьвячэные наймітам пад загалоўкам «Работніцкая Лістоўка» або «Работніцкая Пісанка» дзе памешчаліся б стацьці аб работніцкіх пытаньнях, коррэспондэнціі з хвабрык і заводоў, хроніка работніцкаго руху, вершы з работніцк. жыцьця і т.п.

Падумайце, дзядзенька, аб гэтым, парайцеся ды пагаварыцця з другімі. Справа вельмі важная, варта яе наладзіць. Калі б не нашлосе другіх супрацоўнікоў я адзін абавязываюся пісаць гэтулькі стацей — колькі будзе треба. Насчот корэспондэнцій треба звярнуцца да свядомых беларусаў-работнікоў у Піцер і др.[угія] мейсцы дзе яны ёсьць. (Вы казалі мне неяк перш што маіця дужа важнаго беларуса-работніка у Кацярынославі, мо і у другіх мейсцах нойдуцца). Каб пашукаць нашліся б наймітьі-коррэспондэнты і па беларускіх гарадох ды мястэчках сярод гарбароў, муляроў і іншых. Мацерыялу уселякаго не помала будзе, а скарэй што увесь ён і ня споўніцца. Беларуская Работніцкая лістоўка павінна стаяць на становішчы класавай барацьбы. Партыйнага а тым болей фракціоннаго характеру — насіць яна не павінна.

Работніцкая программа адна і тая ж і у народнікоў і у марксістаў. Треба пісаць гэдак каб нашу лістоўку уважаў сваей, — чытаў ды шырыў і народнік (с-р) і марксіст (с-д). «Спорных пунктаў» лепей не чэпаць, калі успомныўшы іх мімоходом — треба прыпомінаць, што патребна еднасьць і солідарносьць усіх напрамкоў у супольных выступленнях, што з часам яны могуць злучыцца, што гэта добра было бы, ды ня шкодзіла б гэту хвіліну прыбліжаць. Пісаць треба сдержанно, дзеля цэнзурных варункоў — але хоць з недомолвкамі праводзіць думку клясавай барацьбы неупынна. Вось ці ня можна было б наладзіць гэдкае штукі пры Н.[ашай] Н.[іве]? Н.[аша] Н.[іва] аста-

лася тым чым іна ёсьць дагэтуль — органом нацыональнаго адраджэньня і селянскай газэтай, «Лістоўка» здавольняла бы патрэбы работнікаў.

Справа не абы якая. Пагаварыцця, дзядзенька, з другімі беларусамі. Крок гэта атветственны. Дужа може быць што Работніцкая Пісанка зверне на Наш.[у] Ніву увагу начальства, пасыплюцца штрафы, канфіскаціі. Во гэта треба добра абдумаць. Може лепей выдаваць «Лістоўку» як аддзельнае выданне — выхадзяшчае ад часу да часу аднаднёўкай — зусім незалежна ад Н.[ашай] Н.[івы] (тады у апошняй ня будзе «компрометірующчаго» суседа). На аддзельнае выданне патрэбны большые кошты, редактор (які мо і ня нойдзіцца), пры Н.[ашай] Н.[іве] або піцерскім органе моладзі наладзіць работніцкі дадаток было б лягчэй і таней.

Вось абдумайце усё гэта, парайцеся з другімі, абгаварыцця. Тады паведамця — мяне, якое адношенне спаткаў мой праект, ці падтрымаюць гэту справу хвінансово і агулам як «што». Я грашмі многа не помагу (бо нічога не маю) і памагчы магу толькі шыручы «Лістоўку», пішучы стацьці ды прысылаючы невялікае складку (як гэта робяць свядомые расейскіе работнікі для сваей прэсы). Гэткую ж помач могуць аказаць і другіе найміты-беларусы. Грашавых выдаткаў пакрыць мы ня можым. Я Вам падаю проект, діскусію над нім і дальнейшые крокі рабіця ужо Вы. Жыву я на чужбіне, далёка ад Вас, беларускаго пролетаріата тут німа ані, — вось і зачапіцца мне німа за што. Калі нойдзіця патрэбным выпоўнене гэтаго — напішыця да Цішкі Гартнаго, Станюлевіча, Гурлы, работніка у Кацерынаслаўшчыне і другіх вядомых Вам асоб, просячы іх папрацаваць над матэрыялом для «Лістоўкі» (корэспондэнцыямі з заводоў, вершамі і т.д.) — і пашыраннем яе. Пэўне усе яны на такую справу — жыва адгукнуцца. Нехай калі ня можна часьцей, дык хоць раз або два у год выйдзе «Работніцкая Лістоўка» усё ткі — мы, беларусы пролетарії будзім мець свой орган у роднай мові. Дарагі і цэнны будзе ён нам сам па сабе, а ешчэ болей як способ шырэньне беларускіх думак сярод нашай работніцкай массы.

Дзеля таго: што вінен за календары я быў Вам — 45 коп., кніжкі (я іх учора атрымаў) разам каштуюць — 60 к., пірасылка іх — 21 к. — усяго 1 р. 26 к., а паслаў я Вам грошы 1 р. 15 к. — дык далучаю пры гэтым 11 к. маркамі (іх нойдзіця у гэтым лісце) і мы будзім квіты.

Працую я цяпер над прадмовай да кніжкі Грінченко «Національна та інтернаціональна ідея» (Вы яе чыталі) і перетлумачаннем яе. Гэта брашурка тлумачыць як па праўдзі глядзіць соціалізм на національную справу, і змагаіца з вульгарнымі космополітычнымі думкамі каторых трымаюцца некатарые тэарэтыкі с-д (але далёка ня усе) і мала свядомая масса. Нам такая рэч дужа патребна. Я ведаю, што у скорым часе, беларускіе выдавецтвы яе не выдадуць, але калі небудзь яна знадобіцца, цяпер жэ ёсьць свабодны час каторы я і выкарыстываю. Шмат болей пісаў бы я па беларуску і даўгіх і кароткіх стацей — чым пішу дагэтуль — каб ведаў што яны скора будуць надрукаваны. Дарма — пісаць неахвота.

Бывайця здаровенькі пакуль што. Жду атказу Ваш

М. Бабровіч

P. S. Адрэс мой ведаіця. Пры работніцкіх газэтах може выйдзе «Северо-Западное Областное Приложеніе». Каб яно наладзілося пры газэці народнікоў, або ліквідатароў («Наша Раб.[очая] Газета») — то туды можно было б уторкнуць стацейку аб патрэбе національнаго адроджэньня для беларускаго пролетаріата; калі пры «Пути Правды» органе гэдак называюшчых сябе «последовательных марксістоў» — то бадай што гэдкаго яны не памясьцяць. Але і у лепшым разе, приложеніе гэта будзе «Северо-Западное а не беларускае, беларушчына у ім калі і дапушчэна будзе дык на палажэньні «беднаго родственника», пісаць туды можна толькі па расейску (бо і газэты самі ж расейскіе, дык іначэй і трудна). Адным словам ня шкодзіць выкарыстаць і гэты дадаток — што я, калі не «прозеваю» дык і зраблю, але у ніякім разе ня може замяніць ён беларускай «Работніцкай Лістоўкі», і гэта справа усё роўна астаецца аткрытай.

Падрыхтоўка да друку і публікацыя Ціхана ЧАРНЯКЕВІЧА